

مشکل آب در روابط

سوریه و ترکیه

بحران آب از چالشهای بزرگی است که کشورهای حوزه فرات به ویژه سوریه و در درجه دوم عراق با آن مواجه اند، زیرا هریک از این دو کشور در منطقه خشک و یا شبه خشک از کره زمین واقع شده اند. در میان عوامل متعددی که منشا تهدید جریان عادی زندگی در منطقه می شوند و یا در آینده خواهند شد از جمله می توان به ارتباط میان مصرف آب و افزایش جمعیت و بسیاری از دیگر مسائل اقتصادی منطقه اشاره کرد، زیرا استراتژیست ها و برخی کارشناسان مسائل آب در این نکته اتفاق نظر دارند که آب یکی از عناصر اصلی و مهم در امنیت تمامی کشورهای جهان به حساب می آید. سوریه یکی از کم آب ترین کشورهای حوزه فرات به شمار می رود، زیرا دچار خشکسالی و هدر رفتن آبهای زیرزمینی و تبخیر شده است. دو سوم وسعت سوریه در منطقه خشک و نیمه خشک واقع است و حجم بارش سالیانه باران (۴۵) میلیارد متر مکعب و مجموع آبهای سطحی این

تاکید کرده است.

۲- سازمان ملل، کمیته غرامتهای سازمان ملل، اینترنت صفحه بدهیها

4. EIV Country reports journal August 3 1994 and of April 22 1994.

5. United Nations office of the Iraq Programme, "Oil for food", 22 July 1999.

۶- ۱- عصام الخفاجی، بحث فی الحرب و الاقتصاد العراقی، فصل اول: النفط و الديون و الاعماره، محله الثقافه الجدیده، شماره ۲۰۹ می ۱۹۸۹ ص ۵-۳۵ و اشاره به بدهی عراق در صفحات ۱۵-۱۹.

۲- عباس النصرای، کتاب «الاقتصاد العراقی: النفط، الحروب، تدمیر التمیمیه و الافاق المستقبلیة» ۱۹۵۰-۲۰۱۰، فصل هشتم: ما هو المستقبل الاقتصادی للعراق ص ۱۵۱-۱۷۰ و اشاره به بدهی ص ۱۵۳ (به انگلیسی)

7. EIV Country Profiles Journal June 25 1998.

8. EIV Country Profiles Journal April 1, 1995.

۹- عصام الخفاجی، ص ۱۲ همچنین گزارش چاپ شده در EIV country orofiles Journal June 1, 1996... عراق مبالغ زیادی از کشورهای نفت خیز خلیج فارس دریافت کرد که در سالهای ۱۹۸۰-۱۹۸۱ حدود ۲۰ میلیارد دلار و در سالهای پس از آن ۱۰-۲۰ میلیارد دلار تخمین زده می شود.

10. EIV Country Profiles Journal - July 25, 1994 and of July 25, 1996.

11. EIV Country Profiles Journal - July 25, 1996.

12. EIV Country Profiles Journal - February 3, 1999.

13. EIV Country Profiles Journal - August 3, 1994.

کشور غیر از رودخانه فرات ۹٫۹ میلیارد متر مکعب است.

هم اکنون برنامه توسعه آبیاری و افزایش تولید مواد غذایی و برق، برای سوریه اولویت اقتصادی به شمار می رود که رودخانه فرات منطقه اصلی مورد نظر برای توسعه آنها در نظر گرفته شده است. طبق تحقیقات به عمل آمده تمام منابع آبهای سطحی عراق نیز سالیانه ۸۰ میلیارد متر مکعب است که ۳۰ میلیارد متر مکعب مربوط به رودخانه فرات و ۵۰ میلیارد متر مکعب آن مربوط به رودخانه دجله است. میزان بارش باران در عراق در مناطق مختلف فرق می کند ولیکن میزان سالانه آن بین (۱۵۰ - ۱۰۰) میلیمتر در سال تخمین زده می شود. بنابراین به آبیاری کشاورزی نیاز مبرمی وجود دارد. اما در مناطق کوهستانی میزان بارش باران به (۴۰۰) میلیمتر در سال می رسد. منابع آب سطحی ترکیه ۱۸۶ میلیارد متر مکعب در سال تخمین زده می شود که تنها ۹۵ میلیارد آن مورد بهره برداری قرار می گیرد. پروژه های آبی ترکیه، عمدتاً در راستای تأمین انرژی طراحی شده اند و ترکیه ۵۰ درصد انرژی

مورد نیاز خود را وارد می کند. دجله و فرات فقط ۴۰ درصد ظرفیت بالقوه نیروی برق ترکیه را تشکیل می دهند به همین دلیل این کشور با احداث سدهای «کیان»، قره قایا و آتاتورک» (در سال ۱۹۹۲) مجموع ظرفیت آنها را به ۸۹ میلیارد متر مکعب رساند. علاوه بر آنها سدهای «بیرجیک» با ظرفیت ۱۲۲۰ میلیون متر مکعب همراه با نیروگاه برق آبی هستند که تولید آن به ۶۷۰ مگاوات می رسد و ظرفیت آبیاری ۶۷۰ و ۸۱ هزار هکتار از زمینهای کشاورزی را دارد سد دوم «گرگمیش» نیز با ظرفیت ۷۳۵ میلیون متر مکعب و نیروگاه برق آبی با قدرت ۱۸۰ مگاوات احداث شده است. از سوی دیگر، ترکیه برای رفع مشکل کم آبی و تولید انرژی برق آبی بیشتر، در مناطق جنوب شرقی طرحی به نام آناتولی جنوب شرقی تهیه کرده است. این طرح اختصاراً GAP خواند می شود و یکی از بزرگترین طرحهای اقتصاد منطقه ای در تاریخ ترکیه به شمار می رود. اهمیت زیاد این طرح نه تنها به دلیل ارتباط حیاتی آن با رودهای دجله و فرات بلکه احداث روی آنها است.

سیاست ترکیه بر اجرای طرحها و برنامه‌های گسترده‌ای از این دست استوار است، زیرا باعث می‌شود ترکیه تسلط کامل بر آبهای دجله و فرات داشته باشد. این برنامه‌ها موفقیت‌های اقتصادی، اجتماعی و سیاسی بزرگی را برای این کشور به ارمغان می‌آورد. یکی از پروژه‌های بزرگ ترکیه در استفاده از آب طرح GAP است که از اوایل سال ۱۹۷۰ انجام آن آغاز شد، این طرح شامل ۱۳ پروژه آبیاری و تولید انرژی برق با استفاده از ۲۱ سد است که هفده سد آن بر رود فرات و چهار سد دیگر بر رود دجله احداث شده‌اند.

GAP شش استان ترکیه را تحت پوشش قرار می‌دهد که به ترتیب از غرب به شرق عبارتند از: گازیانیت (Gaziantep)، آدی‌یامان (Adiyaman)، اورفا (Urfa) و دیاربکر (Diyar bakr)، ماردین (Mardin) و سیرت (Siirt). مساحت کل این طرح ۷۳ و ۸۶۳ هزار کیلومتر مربع، یعنی ۹٫۵ درصد از کل مساحت ترکیه می‌باشد. نتایج اجرای این طرح به این شرح است:

۱- ۱٫۸ میلیون هکتار از زمینهای کشاورزی مناطق جنوبی و جنوب شرقی ترکیه را آبیاری می‌نماید.

۲- سالانه ۲۷۰۰۶۳ کیلووات/ساعت برق تولید می‌کند.

۳- ظرفیت پرورش ماهی در دریاچه‌ها طرح را تا ۱٫۴۹ میلیون تن در سال افزایش می‌دهد.

۴- پس از اتمام این طرح و افزایش تولیدات کشاورزی محصولات آن به کشورهای عربی صادر خواهد شد.

۵- پیش‌بینی می‌شود که تا سال ۲۰۰۰ تولیدات کشاورزی به دو برابر برسد.

۶- در سال ۲۰۰۳ هنگام اتمام طرح GAP ترکیه ۳۰ درصد بیش از کل کودهای تولید شده، ۲۰ درصد بیش از سیمان و ۱۰ درصد بیش از روغنهای نباتی تولید کنونی خود را تولید خواهد کرد و منطقه جنوب شرق ترکیه پایگاه صادراتی خواهد شد.

در کنار طرح GAP افزودنی است که طرح «لوله‌های صلح» بازده اقتصادی کلانی را برای ترکیه دربر خواهد داشت مانند «فروش آب» به کشورهای عربی.

البته سوریه اعتراضی نسبت به این طرح از خود نشان نمی‌دهد مشروط بر اینکه

این نوع طرحها به منظور رسیدن به صلح عادلانه و فراگیر برای منطقه باشد، پذیرش این طرح از دیدگاه سوری‌ها مشکلات سیاسی و روانی دربر خواهد داشت و این مشکلات شامل عدم اتکاء آنها در مسئله آب شرب به ترکیه می‌باشد، و چنانچه اسرائیل از این طرح بهره‌مند شود، این امر با مخالفت سوریه مواجه خواهد شد.

با دیگر کشورهای عربی به یک توافق برسند و به صورت هماهنگ و منسجم به ترکیه فشار وارد نمایند، ترکیه مجبور به حل مشکلات خود با سوریه و عراق خواهد شد، چه این مسئله دیگر به عراق و سوریه مربوط نمی‌شود، بلکه کلیه کشورهای عربی را شامل می‌گردد.

در این جهت سوریه باید روابط استراتژیکی خود را با ایران ادامه دهد تا بتواند به حل کامل مسئله نحوه بهره‌برداری از دوردجله و فرات پردازد زیرا این دورد از رودهای مهم و حیاتی هستند که در آینده در تعیین سرنوشت سیاست منطقه به ویژه در روابط سوریه و ترکیه نقش به‌سزایی خواهند داشت.

سیاست سوریه در قبال ترکیه و بررسی آن در چارچوب مسائل اجتماعی اقتصادی و نظامی و همچنین چگونگی برقراری روابط میان سوریه و ترکیه از طریق اعمال فشار بر ترکیه با همکاری عراق و ایجاد یک جو عربی در برابر ترکها و موضعگیری سوریه در قبال کارگران ترک (PKK) از جمله مواردی است که سوریه در

اسراء متهمجد عسگری

مترجم و کارشناس مرکز پژوهشهای علمی

و مطالعات استراتژیک خاورمیانه

سیاست‌های خود آن را مدنظر دارد. علی‌رغم تضادهای سیاسی در منطقه میان سوریه و ترکیه مسئله آب در کشورهای حوزه فرات موضوعی بیشتر بحث و جدل برانگیز بوده تا زمینه‌ای برای همکاری و همبستگی در روابط سوریه و ترکیه. سیاست سوریه در قبال ترکیه در اصل به اختلاف طرفین در برابر این مسئله باز می‌گردد. چنانچه سوریه